

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI

pod redakcją
Wandy Ronki-Chmielowiec

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Jerzy Handschke, Jan Monkiewicz, Kazimierz Ortyński, Wanda Sułkowska,
Włodzimierz Szkutnik, Tadeusz Szumlicz, Stanisław Wieteska

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon [http://kangur.uek.krakow.pl/
bazy_ae/bazekon/nowy/index.php](http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php)

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695- 191-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Formy zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach europejskich	13
Teresa H. Bednarczyk: Działalność sektora ubezpieczeniowego a wzrost gospodarczy.....	23
Anna Bera, Dariusz Pauch: Programy edukacyjne jako instrument zwiększania świadomości ubezpieczeniowej w zakresie przestępczości ubezpieczeniowej	31
Jacek Białek: Ocena grupowa w analizie Otwartych Funduszy Emerytalnych.....	40
Sylwia Bożek: Czynności monitorujące i kontrolne w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym	51
Anna Celczyńska: Należności od ubezpieczających z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.....	60
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problemy kalkulacji kosztów zakładów ubezpieczeń na tle powiązań w grupach finansowych	68
Dominika Cichońska: Rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w zakładach opieki zdrowotnej.....	78
Krystyna Ciuman: Zakłady ubezpieczeń a inne instytucje pośrednictwa finansowego w Polsce w latach 2005–2009.....	87
Tadeusz Czernik: O pewnym sformułowaniu zagadnienia ruiny	94
Teresa Czerwińska: Uwarunkowania polityki dywidend spółek ubezpieczeniowych.....	106
Robert Dankiewicz: Determinanty rozwoju rynku ubezpieczeń kredytu kupieckiego w Polsce	116
Beata Dubiel: Ubezpieczeniowe aspekty ryzyka ekologicznego	126
Roman Garbiec: Ryzyko starości jako element konstruowania systemów emerytalnych w Unii Europejskiej	135
Waldemar Glabiszewski: Znaczenie innowacji technologicznych w działalności ubezpieczeniowej	146
Łukasz Gwizdała: Możliwości analizy systemów bonus-malus w świetle procesów Markowa.....	156
Magdalena Homa: Kalkulacja składki w inwestycyjnych ubezpieczeniach na życie typu unit-linked	168
Beata Jackowska: Charakterystyka wybranych metod wyrównywania tablic trwania życia – wnioski dla zastosowań aktuarialnych	179

Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Grupowe ubezpieczenia na życie w sektorze MSP	190
Marietta Janowicz-Lomott: Produkty strukturyzowane w formie ubezpieczeń w Polsce.....	201
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: Próba zidentyfikowania czynników mających wpływ na wysokość składki przypisanej brutto w ubezpieczeniach komunikacyjnych w Polsce.....	213
Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Pobłocka: Ocena praktycznych metod szacowania rezerwy IBNR w ubezpieczeniach majątkowych	222
Piotr Kania: Specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte jako forma zewnętrznego zarządzania ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi zakładów ubezpieczeń na życie	232
Robert Kurek: Uprawnienia organów nadzoru w zakresie kontroli wypłacalności – ujęcie w Solvency II.....	241
Jacek Lisowski: Rola biegłego rewidenta w ocenie gospodarki finansowej ubezpieczyciela – unormowania prawne	250
Jerzy Łańcucki: Przesłanki i kierunki zmian w regulacjach dotyczących pośrednictwa ubezpieczeniowego	258
Krzysztof Łyskawa: Zagrożenie równowagi odszkodowania i szkody w obowiązkowych ubezpieczeniach mienia.....	267
Aleksandra Małek: Obowiązki banku jako ubezpieczającego w świetle Rekomendacji Dobrych Praktyk Bancassurance	277
Piotr Manikowski: Rynek ubezpieczeń w Polsce a cykle underwritingowe ..	286
Dorota Maśniak: Ubezpieczyciel jako główne ogniwo transgranicznego systemu ochrony ofiar wypadków drogowych	295
Artur Mikulec: Efektywność systemów emerytalnych krajów UE i EFTA w latach 2005–2008	305
Aniela Mikulska: Małe i średnie przedsiębiorstwa jako odbiorcy usług ubezpieczeniowych	316
Marek Monkiewicz: Jednolity rynek ubezpieczeniowy UE w warunkach globalnego kryzysu finansowego 2007–2009 – pomoc publiczna a wspólnotowe reguły konkurencji	325
Joanna Niżnik: Reforma systemów emerytalnych Ameryki Łacińskiej na przykładzie Chile i Argentyny	335
Magdalena Osak: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	344
Dorota Ostrowska: Kapitał międzynarodowy a dostęp do produktów ubezpieczeniowych strategicznych dla rozwoju gospodarki polskiej.....	352
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Polisa strukturyzowana jako forma inwestycji alternatywnej na rynku polskim.....	362
Renata Pajewska-Kwaśny: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. I	373

Monika Papież: Analiza przyczynowości na rynku ubezpieczeń życiowych w latach 2003–2010	383
Agnieszka Pawłowska: Ubezpieczenie <i>business interruption</i> w zarządzaniu ryzykiem przerw w działalności gospodarczej	394
Krzysztof Piasecki: Rozmyte zbiory probabilistyczne w rachunku aktuarnym	402
Piotr Pisarewicz: Rola funduszy inwestycyjnych w rozwoju programów emerytalnych w USA	409
Ryszard Pukała: Procesy integracyjne rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej	416
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medical savings account as a funding mechanism for health	426
Grażyna Sordyl: Rola i działalność holenderskiego funduszu gwarancyjnego (College voor Zorgverzekeringen CVZ) w obszarze prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych	435
Ewa Spigarska: Sprawozdanie finansowe zakładu ubezpieczeń a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w świetle wprowadzanych zmian	445
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organizacja audytu wewnętrznego w zakładach ubezpieczeń w świetle <i>Solvency II</i> oraz standardów audytu	454
Anna Szkarłat-Koszalka: Instrumenty systemu rachunkowości a kontrola bezpieczeństwa finansowego ubezpieczyciela	463
Tomasz Szkutnik: Funkcje łączące w agregacji ryzyka ubezpieczyciela	472
Włodzimierz Szkutnik: Ryzyko uruchomienia rezerw katastroficznych	483
Anna Szymańska: Czynniki determinujące wybór ubezpieczyciela na rynku ubezpieczeń komunikacyjnych OC	494
Ilona Tomaszewska: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. II	507
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Świadomość ubezpieczeniowa oraz skłonność do ryzyka studentów	515
Stanisław Wanat: Modelowanie zależności w kontekście agregacji kapitałowych wymogów wypłacalności w <i>Solvency II</i>	525
Stanisław Wieteska: Adaptacja zakładów ubezpieczeń majątkowych do likwidacji skutków efektu cieplarnianego na terenie Polski	537
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statystyczna ocena wpływu przekraczania prędkości na liczbę wypadków drogowych w Polsce	547

Summaries

Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Forms of retirement security in selected European countries	22
Teresa H. Bednarczyk: The activity of insurance sector vs. economic growth.....	30
Anna Bera, Dariusz Pauch: Educational programs as an instrument to increase awareness of the crime of insurance cover	39
Jacek Bialek: Group evaluation of open pension funds	50
Sylvia Bożek: Monitoring and control activities in the risk management process of an insurance company.....	59
Anna Celczyńska: Accounts receivable from motor vehicle owners insured under third party insurance agreements	67
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problems of cost calculation of insurance companies against the background of connections in financial groups .	77
Dominika Cichońska: The role of insurance in risk management in health care facilities	86
Krystyna Ciuman: Insurance companies versus other financial intermediaries in Poland in the years 2005–2009.....	93
Tadeusz Czernik: An alternative formulation of ruin problem.....	105
Teresa Czerwińska: Determinants of the dividend policy in the insurance companies	115
Robert Dankiewicz: Determinants of development of trade credit insurance market in Poland	125
Beata Dubiel: Insurance aspects of ecological risk	134
Roman Garbiec: The risk of old age as the component of constructing the pension systems in the European Union	145
Waldemar Glabiszewski: The importance of technological innovations in the insurance sector.....	155
Łukasz Gwizdała: The capabilities of analyzing bonus-malus systems in the light of Markov processes	167
Magdalena Homa: Correct calculation of net premium in unit-linked investment insurance	178
Beata Jackowska: Characterization of selected methods of the graduation of life tables in the perspective of their actuarial applications	189
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Group life insurance in the SME sector.....	200
Marietta Janowicz-Lomott: Structured products in the form of insurance in Poland	212
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: An attempt to identify the factors having influence on the gross written premium in motor insurance in Poland	221

Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Poblocka: Evaluation of practical methods of estimation of incurred but not reported reserves in non-life insurance..	231
Piotr Kania: Specialized open-end investment funds as an external management form of investment funds of life insurance companies.....	240
Robert Kurek: Powers of supervision authorities regarding solvency control – Solvency II perspective.....	249
Jacek Lisowski: The role of the auditor in assessing the financial management of the insurer – legal norms	257
Jerzy Łańcucki: Regulations on insurance mediation – stressing premises and directions of change	266
Krzysztof Łyskawa: Threat of compensation balance and damages in compulsory property insurance	276
Aleksandra Malek: Duties of a bank acting as an coverage buying entity in the context of Recommendations on the Bankassurance Activity.....	285
Piotr Manikowski: The insurance market in Poland and underwriting cycles	294
Dorota Maśniak: Insurer as a major link in a cross-border system for protection of victims of road accidents – the role of co-operation of private and public entities.....	304
Artur Mikulec: Effectiveness of pension systems in EU and EFTA countries in the years 2005–2008.....	315
Aniela Mikulska: Small and medium-sized companies as recipients of insurance services	324
Marek Monkiewicz: Single insurance market in the EU and global financial crisis 2007–2009 – public intervention and Community competition rules.....	334
Joanna Niżnik: The reform of pension systems in Latin America. The Chilean and Argentinean models.....	343
Magdalena Osak: Medical savings account as a funding mechanism of health care.....	351
Dorota Ostrowska: The access to the insurance products strategic for the development of Polish economy in reference to the international capital..	361
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Structured policy as a form of alternative investment on Polish market.....	372
Renata Pajewska-Kwaśny: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part I.....	382
Monika Papież: Causality analysis on the life insurance market in the period 2003–2010	393
Agnieszka Pawłowska: Business interruption insurance implementation in risk management for interrupted activities	401
Krzysztof Piasecki: Probabilistic fuzzy sets in the actuarial calculation	408
Piotr Pisarewicz: Mutual funds role in retirement programs' development in the USA.....	415

Ryszard Pukała: Integration processes of insurance markets in Middle and Eastern Europe.....	425
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	434
Grażyna Sordyl: The Role and Activity of the Dutch Guarantee Fund (College voor Zorgverzekeringen CVZ) in the area of private health insurance	444
Ewa Spigarska: Financial statement of insurance company vs. International Standards of Financial Reporting in the light of changes.....	453
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organization of internal auditing in insurance companies in the light of Solvency II and audit standards	462
Anna Szkarłat-Koszalka: Instruments of accounting system vs. control of financial security of an insurer.....	471
Tomasz Szkutnik: Copula functions in the aggregation of insurer risk	482
Włodzimierz Szkutnik: The risk of using catastrophic reserves	493
Anna Szymańska: Factors determining the choice of the insurer on the CR automobile insurance market.....	506
Iłona Tomaszewska: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part II	513
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Students' insurance awareness and risk seeking	524
Stanisław Wanat: Modeling of dependencies in the context of the aggregation of solvency capital requirements in Solvency II	536
Stanisław Wieteska: Property insurance companies adaptation process to reduce the impact of greenhouse effect in Poland	546
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statistical analysis of speeding as a factor affecting car accidents in Poland	556

Joanna Niżnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

REFORMA SYSTEMÓW EMERYTALNYCH AMERYKI ŁACIŃSKIEJ NA PRZYKŁADZIE CHILE I ARGENTYNY

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza zmian zachodzących w systemach emerytalnych Chile i Argentyny. W pierwszej części przedstawiono podstawowe założenia reform przeprowadzonych w tych państwach w XX wieku, które polegały na włączeniu do dotychczas funkcjonującego systemu publicznego elementu kapitałowego. W drugiej części omówiono najważniejsze rozwiązania wprowadzone w systemach emerytalnych w 2008 r. W Chile polegały one na ulepszeniu obowiązujących rozwiązań, w Argentynie zaś na likwidacji systemu kapitałowego.

Słowa kluczowe: system emerytalny, system repartycyjny.

1. Wstęp

W latach 80. i 90. XX wieku państwa Ameryki Południowej wprowadziły fundamentalne zmiany w systemach emerytalnych. Publiczny repartycyjny system o zdefiniowanym świadczeniu został częściowo lub całkowicie zastąpiony przez prywatny kapitałowy system o zdefiniowanej składce. Ujawniające się w trakcie funkcjonowania systemów emerytalnych niedoskonałości związane z przyjętymi rozwiązaniami skłoniły poszczególne kraje do przeprowadzenia ponownych reform. W 2008 r. największe zmiany wprowadziły Chile i Argentyna. Chile zachowało i udoskonaliło istniejący system emerytalny, natomiast Argentyna zdecydowała się na likwidację filara kapitałowego.

Celem artykułu jest analiza zmian zachodzących w systemach emerytalnych Chile i Argentyny. W pierwszej części przedstawiono podstawowe założenia reform przeprowadzonych w tych państwach w XX wieku. W drugiej części omówiono najważniejsze rozwiązania wprowadzone w systemach emerytalnych w 2008 r.

2. Zasady konstrukcji systemów emerytalnych Chile i Argentyny

W maju 1981 r. Chile wprowadziło reformę emerytalną polegającą na zastąpieniu dotychczas funkcjonującego publicznego repartycyjnego systemu o zdefiniowanym

świadczeniu systemem kapitałowym o zdefiniowanej składce. Wiele argumentów przemawiało za podjęciem działań reformatorskich. Należy zaliczyć do nich zmieniającą się sytuację demograficzną, narastające obciążenia fiskalne nakładane na opłacających składkę, jak i wzrost wydatków państwa zmuszonego równoważyć system rosnącymi dotacjami. Stosunek osób pracujących do pobierających emeryturę obniżył się z poziomu 10,8 w 1960 r. do 4,4 w 1970 r., następnie do 3,2 w 1975 r., by w 1980 r. osiągnąć poziom 2,2. W latach 70. XX wieku składka emerytalna wzrosła z 16 do 26%, dopłaty państwa wynosiły ok. 38 procent przychodów systemu, ukryty dług systemu emerytalnego szacowany był na 100% PKB [Rodriguez 1999].

W roku 1978 wdrożono pierwsze zmiany do funkcjonującego systemu repartycyjnego, polegające m.in. na ustaleniu wieku emerytalnego dla kobiet na poziomie 60 lat i mężczyzn 65 lat.

Czwartego listopada 1980 r. rząd chilijski zaaprobował ustawę emerytalną, na mocy której powołano do życia nowy kapitałowy filar emerytalny, stanowiący od tej pory podstawowy element systemu zabezpieczenia emerytalnego. W ramach nowego systemu powołano do życia podmioty zarządzające funduszami emerytalnymi (*Administradoras de Fondos de Pensiones* – AFP), których zadaniem stało się ewidencjonowanie na indywidualnych kontach emerytalnych składek odprowadzanych przez ubezpieczonych, jak również zarządzanie powierzonymi środkami. Ubezpieczeni mają prawo wyboru AFP i zmiany członkostwa.

Obowiązkiem ubezpieczenia w filarze kapitałowym objęto wszystkich pracujących, natomiast osoby prowadzące własną działalność gospodarczą, jak też posiadające ubezpieczenie w poprzednim systemie miały prawo wyboru systemu kapitałowego na zasadach dobrowolności. Aby zachęcić do przejścia z systemu repartycyjnego do systemu kapitałowego, stworzono bodziec – kompensatę składki odprowadzonej w starym systemie w postaci obligacji wzajemnościowych (*Recognition Bonds*). Nowymi rozwiązaniami nie objęto służb mundurowych [Macías i in. 2003].

Osoby zatrudnione po 1 stycznia 1983 r. musiały obowiązkowo przystąpić do systemu kapitałowego. Okres przejściowy koegzystencji obu rozwiązań trwał do maja 1986 r. [*The Chilean Pension...*, s. 96–97]. Po tym czasie osoby aktywne zawodowo zostały przeniesione do systemu kapitałowego, gdyż system repartycyjny przestał funkcjonować na dotychczasowych zasadach. Zobowiązania dotyczące wypłaty emerytur przejęło państwo (ostatnie emerytury ze starego systemu zostaną wypłacone do końca 2050 r.). Z budżetu państwa wypłacane są również emerytury minimalne dla osób odprowadzających składki przez okres co najmniej 20 lat, których emerytura jest niższa od wielkości określonej corocznie przez państwo. Elementem systemu zabezpieczenia emerytalnego są zasiłki dla osób starszych (powyżej 65 roku życia) o bardzo niskim poziomie dochodów (PASIS)¹, które nie uzyskują emerytury [Melguizo i in. 2009].

¹ PASIS – dochód ok. 80 euro miesięcznie w 2008 r.

Miesięczna składka emerytalna wynosi 10% wynagrodzeń. Podstawa wymiaru ograniczona jest do poziomu 60 UF (Unidades de Fomento)² [Chile, Pension... 2011].

Emerytura wypłacana jest po osiągnięciu wieku emerytalnego, a jej wysokość uzależniono od wielkości środków zgromadzonych na rachunku emerytalnym i średniej oczekiwanej długości życia w momencie przejścia na emeryturę, liczonej odrębnie dla każdej płci³. Ponieważ stopy zastąpienia nie są wysokie, w 1987 r. uzupełniono funkcjonujący system emerytalny o nowy mechanizm pozwalający na gromadzenie dodatkowych oszczędności w ramach ubezpieczeń społecznych, tworząc trzeci filar.

Sytuacja argentyńskiego systemu emerytalnego w latach 90. XX wieku była trudna. Deficyt systemu wynosił 1,07 PKB, wiek emerytalny był niski (kobiety 55 lat, mężczyźni 60 lat), a stopa zastąpienia zaczęła gwałtownie spadać z poziomu 70–82% do 40%. Jednocześnie prognozy demograficzne wskazywały na wzrost udziału osób powyżej 65 r.ż. w stosunku do osób zdolnych do pracy (pomiędzy 15 a 65 r.ż.) z 13,2% w 1990 r. do 20% w 2040 r. [Bucerus 2001–2003].

W październiku 1993 r. parlament przyjął ustawę wprowadzającą od lipca 1994 r. nowe rozwiązania w systemie emerytalnym. Reforma polegała na dodaniu elementu kapitałowego do funkcjonującego systemu repartycyjnego. W ten sposób powstał Zintegrowany System Emerytur Pracowniczych (*Sistema Integrado de Jubilaciones y Pensiones* – SIJP). Osoby powyżej 19 r.ż., w tym osoby prowadzące działalność gospodarczą, zostały objęte obowiązkiem ubezpieczenia. Jedynie pracownicy służb mundurowych oraz sektora publicznego nie zostali włączeni do systemu. Wiek emerytalny został wydłużony do lat 60 dla kobiet i 65 dla mężczyzn [Charles 2002].

Na system emerytalny składają się dwa filary. Pierwszy publiczny oraz drugi mieszany publiczno-prywatny.

Konstrukcja systemu publicznego jest skomplikowana, składa się bowiem z czterech niezależnych elementów. Pierwszy, program tzw. Powszechnych Emerytur (*Prestacion Basica Universal* – PBU), finansowany jest na zasadzie repartycyjnej składkami opłacanymi przez pracodawców w wysokości 16% wynagrodzeń. Jest to system o zdefiniowanym świadczeniu. Miesięczna emerytura wypłacana jest w wysokości 2,5-krotności MOPRE⁴, a przeciętna stopa zastąpienia wynosi ok. 30%. Prawo do świadczenia mają osoby, które osiągnęły wiek emerytalny i za które odprowadzono składkę przez okres co najmniej 30 lat.

² Unidad de fomento – jednostka monetarna korygowana codziennie, odzwierciedlająca zmiany w indeksie cen konsumpcyjnych, to ok. 21 860,79 pesos (ok. 40 USD) miesięcznie (2011 r.), www.bcentral.cl/index.asp.

³ Stopy zastąpienia są niskie i wynosiły 2010 r. dla kobiet przeciętnie 37,5, dla mężczyzn 48,4.

⁴ MOPRE – jednostka wykorzystywana do wyliczenia świadczeń emerytalnych, której wielkość ustalana jest corocznie przez rząd na podstawie planów budżetowych; zastąpiła ona wcześniejszą jednostkę AMPO – której wielkość wyliczano, dzieląc ogólną kwotę odprowadzonych składek przez liczbę osób ubezpieczonych.

Drugi z programów związany jest z wypłatą dodatków wyrównawczych (*Prestation Compensatoria* – PC). Świadczenie ustalono w wysokości 1,5% przeciętnej indeksowanej pensji z ostatnich 10 lat pracy. Uprawnione są osoby opłacające składkę emerytalną przed wejściem w życie reformy i otrzymujące emeryturę w ramach PBU. Świadczenie to finansowane jest ze środków budżetu państwa.

Następnym elementem pierwszego filara jest program wypłaty emerytur dla osób pobierających świadczenia ze starego portfela.

Czwarty z programów, tzw. Zaawansowanych Emerytur (*Prestation por Edad Avanzada* – PEA), przeznaczony jest dla osób powyżej 70 r.ż. Prawo do świadczenia mają osoby, które odprowadzały składki przez okres co najmniej 10 lat i nie spełniły kryteriów pozwalających na uzyskanie emerytury w ramach PBU.

Dwie alternatywne, funkcjonujące równolegle konstrukcje składały się na drugi filar emerytalny. Każdy obywatel miał prawo zawarcia umowy ubezpieczenia w ramach systemu publicznego o charakterze repartycyjnym lub prywatnego, kapitałowego systemu i jednocześnie obowiązek odprowadzania składki w wysokości 11% wynagrodzenia na wybrany program.

W przypadku wyboru ubezpieczenia w systemie publicznym świadczenie wypłacano w postaci stałego dodatku (*Prestacion Adicional por Permanencia* – PAP). Emeryturę wyliczano metodą zdefiniowanego świadczenia. Kwotę świadczenia ustalano, mnożąc przeciętne wynagrodzenia z ostatnich 10 lat pracy przez 0,85%. Maksymalną stopę zastąpienia w wysokości 29,75% można było uzyskać po przepracowaniu 35 lat.

System kapitałowy o zdefiniowanej składce z indywidualnymi kontami emerytalnymi zarządzanymi przez Zarządzających Funduszami Emerytalnymi (*Administradoras de Fondos de Jubilaciones y Pensiones* – AFJP) oferował możliwość uzyskania tzw. powszechnej emerytury (*Jubilacion Ordinaria* – JO). W momencie osiągnięcia wieku emerytalnego świadczenie kalkulowane było na podstawie zgromadzonych na indywidualnym koncie środków dzielonych przez średnią oczekiwaną długość życia wyliczaną dla obu płci (tzw. unisex) [Bucerus 2001–2003]. Pracodawca lub pracownik mogli odprowadzać dobrowolnie dodatkową składkę na to indywidualne konto, zwolnioną w całości od podatku. Jedynie osoby ubezpieczające się w systemie kapitałowym miały prawo do tej formy oszczędności. Środki pozostawały na koncie do momentu osiągnięcia przez właściciela konta wieku emerytalnego.

Na podstawie zarówno rozważań dotyczących funkcjonowania systemów emerytalnych Chile i Argentyny, jak i informacji zamieszczonych w tab. 1 można stwierdzić, że modele różnią się zasadniczo. Pomimo podobieństw w ich konstrukcji, polegających na implementacji w obu państwach rozwiązań prywatnych kapitałowych, ich rola w systemach ubezpieczeń społecznych jest odmienna. W Chile system kapitałowy jest dominujący i obowiązkowy, natomiast w Argentynie jedynie uzupełnia system publiczny na zasadzie dobrowolności jego wyboru przez ubezpieczonych.

Tabela 1. Wybrane elementy systemów emerytalnych Chile i Argentyny

	Argentyna	Chile
Rok reformy	1994	1981
Charakter systemu	Dwa filary obowiązkowe dla pracowników i prowadzących działalność gospodarczą	Dwa filary obowiązkowe dla pracowników, dobrowolne dla prowadzących działalność gospodarczą
I filar II filar	<ul style="list-style-type: none"> • publiczny repartycyjny • publiczny repartycyjny lub prywatny kapitałowy 	<ul style="list-style-type: none"> • publiczny repartycyjny • prywatny kapitałowy*
Osoby poza systemem	służby mundurowe, pracownicy sektora publicznego	służby mundurowe
Składka	16% dochodu pracodawca 11% dochodu pracownicy (możliwa dodatkowa składka w systemie kapitałowym)	10% wynagrodzenia, obowiązkowa pracownik
Wiek emerytalny	60 kobiety, 65 mężczyźni	60 kobiety, 65 mężczyźni
Emerytura I filar	system zdefiniowanego świadczenia (emerytura podstawowa) stała kwota ok. 28% średniej płacy, 30 lat opłacania składek	emerytura minimalna (20 lat opłacania składki), świadczenia z pomocy społecznej (PASIS)
II filar	system zdefiniowanego świadczenia lub zdefiniowanej składki	system zdefiniowanej składki
System publiczny	0,85% rocznej składki od przeciętej płacy (za okres 10 lat przed emeryturą)	
System prywatny	wartość zgromadzonego kapitału podzielona przez średnią oczekiwaną długość życia (unisex)	wartość zgromadzonego kapitału podzielona przez średnią oczekiwaną długość życia (dla określonej płci)

* Trzeci filar wprowadzono w 1997 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Bucerus 2001–2003; Macias i in. 2003; Melguizo i in. 2009].

Świadczenia emerytalne w Chile kalkulowane są według metody zdefiniowanej składki, w Argentynie zaś wykorzystywana jest przede wszystkim metoda zdefiniowanego świadczenia. W konsekwencji przeciętna stopa zastąpienia w Chile wynosi dla kobiet 37,5% i mężczyzn 48,4%, w Argentynie kształtuje się odpowiednio przeciętnie na poziomie 73,8 i 81,1%. Jest ona wyższa niż w Chile w przypadku kobiet o 36,3 punktu procentowego i mężczyzn 32,7 punktu procentowego. Oczywiście na wysokość stopy zastąpienia wpływa niezaprzeczalnie wielkość obowiązkowej składki, która w Chile wynosi 10% , w Argentynie 27% [Argentina, Pension... 2011; Chile, Pension... 2011].

3. Zmiany w systemach emerytalnych Chile i Argentyny po reformach 2008 r.

W 2008 r. uchwalono w Chile ustawę, która pozostawiła w niezmienionym kształcie fundamentalne rozwiązania dotyczące systemu kapitałowego, jednocześnie wprowadziła znaczące zmiany w zakresie zapobiegania ubóstwu osób starszych, powstały instrumenty poprawiające sytuację kobiet oraz intensyfikujące dodatkowe oszczędzanie [Rofman, Fajnzyblber, Herrera 2008].

Tabela 2. Najważniejsze zmiany w systemach emerytalnych Argentyny i Chile

Chile	Argentyna
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie liczby ubezpieczonych – nałożenie od 2010 r. obowiązku ubezpieczenia społecznego na osoby prowadzące działalność gospodarczą • Stworzenie sieci bezpieczeństwa emerytalnego i eliminacja ubóstwa wśród osób powyżej 65 r.ż.: <i>emerytura solidarnościowa</i> – osoby bez prawa do emerytury o najniższych dochodach <i>dodatek do emerytury</i> – dla osób o niskich emeryturach • Zmniejszenie różnic między wysokością emerytury dla kobiet i mężczyzn – bon macierzyński 	<ul style="list-style-type: none"> • Zastąpienie kapitałowego systemu drugiego filara przez system repartycyjny • Środki zgromadzone na indywidualnych kontach przetransferowano do funduszu gwarancyjnego zarządzanego przez instytucję publiczną • Emerytura – nowe zasady wyliczania emerytury

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rofman, Fajnzyblber, Herrera 2008].

Jedno z najważniejszych rozwiązań polegało na zastąpieniu dotychczas funkcjonujących programów w ramach pierwszego filara, a dotyczących wypłat emerytur minimalnych i PASIS, przez całościowy System Emerytur Solidarnościowych (*Sistema de Pensiones Solidarias* – SPS), który oparto na zasadach zaopatrzeniowych. Z badań przeprowadzonych na zlecenie organu nadzoru nad systemem emerytalnym w 2006 r. wynikało, iż 45% ubezpieczonych będzie otrzymywało świadczenia w wysokości niższej od minimalnej gwarantowanej emerytury. Jednocześnie bez przeprowadzenia koniecznych zmian do 2025 r. około 85% tych pracowników nie będzie miało wystarczającego stażu, by uzyskać prawo do tej emerytury [Berstain, Larrain, Pino 2006].

Pierwszego lipca 2008 r. program pomocy społecznej PASIS został zastąpiony przez podstawową emeryturę solidarnościową (*Pension Basica Solidarna* – PBS). Prawo do uzyskania tej emerytury mają wszystkie osoby nieubezpieczone, które ukończyły 65 lat oraz spełniają wymogi dochodowe i rezydencji⁵. Świadczeniami

⁵ Kryterium dochodowe – wyliczane na podstawie danych dotyczących gospodarstwa domowego, zdolności do uzyskiwania dochodu, wielkości wynagrodzeń i emerytur, wieku i niepełnosprawności. Kryterium rezydencji – należy zamieszkiwać w Chile co najmniej przez 20 lat po ukończeniu 20 r.ż. i przynajmniej 3 lata z 5 przed osiągnięciem wieku uprawniającego do otrzymania świadczenia.

objęto 40% najuboższej części społeczeństwa. Uprawnienia powinny być z biegiem czasu rozszerzone, by w 2012 r. 60% osób o niskich dochodach uzyskało prawo do PBS.

Następnym elementem SPS jest dodatek do emerytury solidarnościowej (*Aporte Previsional Solidario* – APS). Prawo do tego rodzaju świadczenia mają osoby ubezpieczone, których emerytura nie przekracza miesięcznie progu dochodowego wyznaczanego przez państwo⁶. Uprawnieni muszą spełnić te same co w przypadku PBS wymogi dochodowe i rezydencji [Kritzer 2008].

Stopniowo rozszerzony zostanie obowiązek ubezpieczenia na osoby prowadzące działalność na własny rachunek, do tej pory opłacające składki emerytalne dobrowolnie. Począwszy od 1 stycznia 2012 r. podstawa wymiaru wyniesie 40% dochodu do opodatkowania, by w 2015 r. osiągnąć poziom 100%. Składka na ubezpieczenie społeczne wynosi 10%.

Podniesienie wysokości emerytury będzie możliwe dzięki stworzeniu zachęt podatkowych do dodatkowego oszczędzania. Z jednej strony planowane jest powstanie Grupowych Dobrowolnych Planów Oszczędnościowych mających charakter pracowniczych programów emerytalnych. Pracodawcy, podpisując umowę grupowego ubezpieczenia w imieniu pracowników z AFP, bankami, towarzystwami ubezpieczeń czy funduszami powierniczymi, zobowiązują się do odprowadzania składek oraz określenia minimalnego okresu dającego prawo do uzyskania świadczenia. Wszyscy ubezpieczeni uczestniczą w takim programie na identycznych zasadach.

Z drugiej strony tworzy się warunki do indywidualnego oszczędzania w postaci zwolnień podatkowych dotyczących momentu nałożenia obciążenia fiskalnego. Podatnik może uiścić podatek w chwili odprowadzania dobrowolnych składek emerytalnych lub w momencie wypłaty świadczenia. Pracownicy mogą również korzystać z finansowanego przez państwo 15% dodatku do opłacanej dobrowolnej składki, który wykorzystany zostanie do podniesienia kwoty emerytury.

Szczególne uwagę poświęcono zagadnieniom dotyczącym zrównania praw emerytalnych kobiet i mężczyzn. Jednym z narzędzi służących zmniejszeniu różnic w wysokości emerytur jest bon macierzyński przyznawany za każde urodzone lub adoptowane dziecko. Wartość bonu ustalana jest na podstawie 18-miesięcznej składki emerytalnej, której podstawą wymiaru jest minimalne wynagrodzenie. Wielkość ta podlega rocznej indeksacji na podstawie przeciętnej stopy zwrotu funduszy emerytalnych od momentu urodzenia dziecka do osiągnięcia przez kobietę 65 r.ż. W tym momencie bon podlega umorzeniu i doliczany jest do emerytury.

W 2008 r. kapitałowy element systemu emerytalnego w Argentynie przestał funkcjonować. Tak radykalny krok tłumaczono negatywnym wpływem kryzysu finansowego na wielkość oszczędności emerytalnych oraz brakiem odpowiedniej reakcji na tę niekorzystną sytuację zarządzających funduszami emerytalnymi. Uchwa-

⁶ W 2008 r. emerytura uprawniająca do otrzymania APS nie mogła przekraczać 161 USD, w 2012 r. powinno być to nie więcej niż 586 USD.

lona rok wcześniej ustawa pozwalała osobom na przeniesienie środków z systemu kapitałowego do repartycyjnego w ciągu 6 miesięcy bądź wymuszała taką zmianę w przypadku osób 5 lat przed emeryturą, jeżeli ich oszczędności na indywidualnym koncie emerytalnym nie przekraczały 6000 USD. Z tego powodu 2 miliony osób z 11 milionów ubezpieczonych przeniosło swoje środki finansowe do publicznego systemu.

Na mocy przepisów nowej ustawy nastąpiło całkowite przejęcie aktywów zgromadzonych w systemie kapitałowym przez Zarządzającego Narodowymi Ubezpieczeniami Społecznymi i transfer środków do nowo powstałego Zrównoważonego Funduszu Gwarancyjnego o charakterze publicznym. Uczestnikom nowego funduszu zaliczono wszystkie lata, za które odprowadzano składkę w poprzednim systemie.

Ujednociono zasady wyliczania emerytury dla wszystkich pracowników. Wysokość świadczenia uzależniono od liczby lat odprowadzania składki emerytalnej (minimum 30 lat), które będą przemnażane przez przeciętne wynagrodzenie z ostatnich 10 lat pracy i współczynnik 1,5% [Ferro, Castagnolo 2010].

4. Zakończenie

Reformy emerytalne przeprowadzone w Chile i Argentynie można zaliczyć do najbardziej kompleksowych na świecie. Długi okres funkcjonowania tych systemów w nowym reżimie kapitałowym w Chile i mieszanym w Argentynie ujawnił zarówno zalety, jak i wady przyjętych rozwiązań. Można zauważyć, że rynki finansowe i kryzysy gospodarcze w fundamentalny i negatywny sposób oddziałują na system kapitałowy. Jeżeli gospodarka kraju jest stabilna, to po upływie określonego czasu wraca do równowagi i system emerytalny wymaga jedynie skorygowania. W przeciwnym wypadku niezbędna może stać się jego likwidacja.

Zmiany w systemach emerytalnych państw Ameryki Łacińskiej mogą być wskazówką dla kształtowania systemów emerytalnych w Europie. Jednym z najbardziej interesujących rozwiązań jest przyjęta i wdrożona w Chile emerytura obywatelska. Zasady jej przyznawania oparto na metodzie zaopatrzeniowej, która wykorzystuje dochód i rezydencję jako jedyne kryterium uprawniające do otrzymania tego świadczenia. Emerytura solidarnościowa zapobiega szerzeniu się ubóstwa wśród osób starszych, a jednocześnie system ten ma prostą konstrukcję i jest łatwy w zarządzaniu.

Literatura

- Berstein S., Larrain G., Pino F. [2006], *Chilean pension reform: Coverage facts and policy alternatives*, "Journal of the Latin American and Caribbean Economic Association", vol. 6, no. 2.
- Bucerius A. [2001–2003], *The Argentinean pension system: prior and after Reform*, "Revista de Economía y Estadística", Cuarta Época, vol. XXXIX–XLI.
- Charles L. [2002], *Argentine's Social Security System, Its Reform And The Effects On Voluntary Savings*, "Journal Seguridad Social".

- Ferro G., Castagnolo F. [2010], *On the closure of the Argentine fully funded system*, "Pensions", vol. 15, no. 1.
- Kritzer B.E. [2008], *Chile's Next Generation Pension Reform*, Social Security Bulletin, vol. 68, no. 2.
- Macías O., Mastrángelo J., Miranda M., Ruiz J.L., Salinas M., Valenzuela D. [2003], *The Chilean Pension System*, Superintendencia De Administradoras De Fondos De Pensiones.
- Melguizo Á., Muñoz Á., Kuesta D., Vial J. [2009], *Pension reform and fiscal policy: some lessons from Chile*, Working Papers, BBVA Pension and Insurance.
- Rodriguez L.J. [1999], *Chile's Private Pension System At 18: Its Current State and Future Challenges*, The Cato Project on Social Security Privatization, SSP no. 17.
- Rofman R., Fajnzylber E., Herrera G. [2008], *Reforming the Pension Reform: The Recent Initiatives and Actions on Pensions in Argentina and Chile*, Social Protection & Labor Discussion Paper, no. 831, The World Bank.
- Argentina*, Pension at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, OECD, 2011.
- Chile*, Pension at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, OECD, 2011.
- The Chilean Pension System*, Information note, Legislative Council Secretariat, 3/96-973.

THE REFORM OF PENSION SYSTEMS IN LATIN AMERICA. THE CHILEAN AND ARGENTINEAN MODELS

Summary: The principal aim of the paper is to analyse the changes in the pension system of Argentina and Chile. The first part briefly describes the main characteristics of the reforms in these countries in the XX century, which consisted in the inclusion of capital element to the hitherto functioning public system. The second part is concerned with the areas in which in 2008 these countries implemented far reaching reforms. Chile improved its system, whereas Argentina closed and integrated it to the public system.

Keywords: pension system, pay-as-you-go.